

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

A tiszaháti és szolnokvidéki szuszék.

A *szuszék* a Tiszaháton régebbi s ma már divatjamult gabonatarató-készsége a magyar kisbirtokú földművesnek. Legősibb formája, mint még gyermekkoromban hallottam, egy négy ágaslábon álló, vesszőből font, kívül-belül pelyvás agyaggal csapott, pofozott falú és téglalapú göréféle volt, mely ma már — tudtommal — sehol sincs használatban. A Tiszaháton a háború előtt még itt-ott *kec* néven mint szecskatartó tengette életét. Hogy azonban valamikor gabonát tartottak benne, még egy-két öreg határozottan emlékezett rá. A szuszéknak ilyen formában való előfordulásáról Szolnok vidékéről is van adatom.

A *szuszék* rendszeren tölgyfából készült hatalmas fedeles láda. Méretei igen különbözők. Nagyságát többnyire a hely határozza meg ahol tartották (kamrák, tornác vége, szekér-szín, félszer, házvége, csűr stb. s ha csak lehetett, fedett vagy záros helyen). Hosszúsága gyakran meghaladja a három métert, magassága a két és fél m.-t, sőt néha többet, a mélysége a másfél m.-t.

Alakja vagy hasáb, vagyis az oldalélek merőlegesek az alapra, vagy gyakran téglalapú csonka gúla, vagyis az oldalélek összehajlanak. Az alak megválasztásába rendszeren a gazda bugyellárisának is volt beleszólása, mivel az egyszerű hasábalakút ő maga is összeróhatta, hiszen a magyar mindig ügyes faragó volt, míg a csonka gúla-alakú szuszék már ügyesebb mestert kívánt. Részt azért, mert a kiszabása sokkal nehezebb, másrészt pedig, mivel az oldalakat nem szegezéssel állították össze, hanem összeeresztéssel, csapolással. T. i. az oldalél-gerendákat egy vastagabb gerendából ácsolták olyanképen, hogy a keresztmetszete L alakot mutatott, aztán az L két végét hosszában megzsilipelték (kivésték) s ebbe a zsilipbe eresztették a deszkák végeit. A beeresztett deszkák végeit faszeggel erősítették az élgerendákhoz. Az oldal- és fenékdesszkák is zsilipezéssel voltak összeeresztve, mert különben, ha a deszkákat csak pusztán egymásra helyezik, a lassanként mégis csak megereszkedő alkotmányból kicsorgott volna a mag. A négy oldalél-gerenda kiálló vége alkotja a lábakat, míg az egyszerűbbeket esetleg két-három gerendára állították, hogy a nedvesség meg ne támadja a feneket. Belül rendszeren két részre, fiókra van osztva s az elválasztó fal szinte zsilipezve van.

Fedele is van. Az egyszerűbbnek lapos, a díszesebbnek domború. Elyenkor a szuszék két oldalfala egy körívvel magasodik föl, amely mellé szorosán záródik a domború fedélnek szintén köríves oldala. A fedél nem sarkon fordul, hanem faesapon, mely áthalad a fedél két oldallapjának hátsó sarkán s a hátsó fal legfelső és kiemelkedő deszkájának végeibe nyomul. Lapos fedélnél előfordul az is, hogy a leghátulso fedél-deszkának a két vége egy csücsökben végződik. Ez a csücsök egy kis deszkadarab lyukában forog, mely a két hátsó élgerenda fejére van erősítve. Ha a fedelet fölnyitják, kitámasztják. A kitámasztó pálcza a mellső

oldal belső széléhez erősített csuklón fordul s a szabad vége a fedél bel-sejének egy kis mélyedésébe illik.

Vasalás vagy vas-szeg nincs benne. Legfeljebb, hogy az egész alkotmányt szilárdabbá tegyék, ha esetleg idők folyamán kissé megeresz-tett, az oldalfalak négy felső élsarkát egy köröcikk-alakú vastag pléhda-rabbal az élgerendák fejéhez kötik.

Olykor véséssel díszítik vagy egyszerű vonaldísszel, vagy a két első élgerendán lefutó inda-félével, mint ahogy Beregszászon láttam egyet még gyermekkoromban. Néha különösen ha kicsi méretben s in-kább szobai bútornak készült, gazdagon díszítették.

A szülőföldemen, Beregszászon és a környező magyar falvakban gyermekkoromban még nemcsak ismerték, hanem használták is. A mos-tani előfordulását s egyéb adatait illetőleg a beregszászi magyar gim-náziumhoz fordultam, melynek tanulói készséggel szolgáltak a kívánt fölvilágosításokkal. Tőlük tudtam meg, hogy ma már csak igen kevés helyen használják, de megvan még az egész Tiszaháton, így a következő helyeken: Beregszász, Mezővári, Badaló, Macsola, Csetfalva, Csoma, Ha-lábor, Gát, Makkos, Jánosi, Bucsú. Ujakat — mint írják — már sehol sem csinálnak s díszítéseket nem találtak a meglevőkön.

A Kunságban is elég általános a szuszék. Tudtommal ismerik a kö-vetkező helyeken: Mezőtúr, Kunszentmárton, Tápiógyörgye, Jászalsó-szentgyörgy, Tiszapüspöki. Szolnokon egyesek az istállóban elkerített szénatartót nevezik *szuszék*-nak. Csépan pedig a kamra egy deszka-fallal elkerített részét, melybe fölül töltik belé az étetet. Körülbelül egy zsák-magasságnyira egy tolokás ajtaja van s azon át ömlik ki a mag az alá tartott zsákba.

A szuszékhoz tartozó szerszámok: a *kaparó*, mely ugyanolyan, mint a vonyigó. A gabona kavarásiánál van reá szükség. A közismert *szóró-lapát* az életnek a szuszékból való kilapátolására szolgál. A Tiszaháton *vajtakó* a neve. Ide tartozik szegről-végről a *cserpák* is, mellyel a ga-bonát meregetik, szüretkor meg a mustot, hogy segítsen a magyarnak, mikor az erőtadó kenyér készül, meg a gondotűző bor.

Egy kisebb fajta, nyilvánvalóan szobai bútornak készült szuszék előfordul a Szolnok körüli vidéken is. Egy jászalsószentgyörgyi domború tetejű, vonaldíszes szuszéknak anyaga tölgy. Hossza 260 cm., mélysége 180 cm., magassága fedél nélkül 220 cm., fedéllel 266 cm. Az oldalél-geren-dák fején kívül kis pole van, mely a fedelet tartja. A hátsó fal legfelső deszkája magasabbra szökik, mint a mellső fal széle, még pedig annyira, hogy a fedél leghátsó hiányzó deszkáját pótolja. T. i. a fedél utolsó desz-kája nincs meg, különben nem lehetne a két csapján hátrafelé fölnyitni.

Egy másik tápiógyörgyei kis szuszék nemcsak szép, nemes vona-laival, hanem érdekesen kiképzett födelével és gazdag ornamentikájával, valamint kis méreteivel (100 cm. széles, 70 cm. mély és 150 cm. magas) is kétségtelenül elárulja, hogy szobai bútornak készült. Mía is kenyeret, szalonnát s egyéb élelem-félét tartanak benne. A födél négy sarka csinos szarvacskákkal van díszítve és éppúgy facsapon fordul, mint a Tiszahát nagy szuszékja, melyhez még abban is hasonlít, hogy a födél két oldal-lapján afféle félkör-alakú kivágás van, mint a cigarettahüvelyes skatu-lyákon s a rendeltetése is ugyanaz: annál fogva emelik föl a födelet. Egy

a mellső fal felső deszkájára szerelt vas nyelv átüti a födelet, melyet így lakattal lehet lezárni.

A szuszék ma már a múlté s ennek okát a következőkben látom: Még abból az időből való, mikor a mezőgazdaság első vonalában nem a búzatermelés állott s a kisgazda jobbára csak annyit termelt, amennyi családjának az évi kenyérre meg a vetésre kellett. Magtárak építésének csak nagyobb birtoknál volt értelme. A kisbirtokos gabonáját szuszékban, ha több volt, a kamra egy elrekesztett részében, vagy a padon (padláson) tartotta. Hogy azonban a búzatermelés többféle okból körülbelül egy hatvan esztendeje az egész világon a legkifizetőbb termelési ágga lett a sokszorosan megnövekedett magtermés befogadására, elraktározására a szuszék már nem jöhetett számításba. A közlekedés könnyebb, olcsóbb lett, malom, bolt elszaporodott s így nem volt már értelme a mag vagy örlemények otthoni felhalmozásának, annál kevésbbé, mivel a velejáró költséges építkezéseket a kisbirtok el sem bírná. A szuszék tehát nyugalomba került, mint annyi más emléke az egyre változó életnek. Régi tisztas hivatálából kiesve csűrök zugában, vagy itt-ott tornácok végében szégyenszemre lim-lom, kacat duggatóhelye lett. A legtöbb helyen már padlások homályán darabjaira szedve lepi a por nemzedékek kenyerét őrizgető öreg tagjait.

Betkowski Jenő.

Pacalos.

Egy alföldi eredetű följegyzésben, mely a XVIII. század elején kelt, azt olvassuk, hogy két pörlekedő asszonyszemély közül egyik a másikat adáz haragjában egyéb csúfneveken kívül elnevezte még *pacalos*-nak, *fattyat vetett pacalos*-nak is. Az így megtisztelt vászoncseléd különösen ezt a címet tartotta magára nézve sértőnek, és annyira a szívére vette, hogy nyomban futva-futott panaszával bírót búsítani. Hogy az illetőnek mennyire jó oka volt mind a sértődésre, mind a panaszra, az nyomban kitetszik a következőkből.

Midőn négente valamely városban már nagyon elszaporodtak a rosszféle nők: a körültekintő magisztrátus úgy igyekezett megvédeni az esendő erkölcsöt, a fenyegetett közegészséget, meg a tisztas tűzhely békéjét, hogy a törvényszolgákkal összeszedette a szabados életű fehérnépet és hóhérral csapatta ki őket a városból. A kicsapatás abból állott, hogy a hóhér és legényei a pellengér előtt vagy a falovon egyenként sorra megpálcazták az egész társaságot, aztán széna-, szalma- vagy harasztkoszorút kötöttek a fejükre és marokvesszővel (= seprővel) végigvesszőzték őket az utcákon a város kapujáig. Ott aztán kilökték valamennyit és mehettek amerre tágasabb: más városba jobb szerencsét keresni és a legtöbb esetben új megaláztatást találni. *Takáts Sándornál* olvassuk, hogy Kecskemét városa egy ízben egész csapat leányra verekett harminc botot és összekötözve valamennyit kiüzte a városból, mert „juhászokkal és kvártélyos katonákkal illetlenül társalogtak”. (Rajzok a török világból II, 285).

Ha azonban valamelyik e fajta szerencsétlenről kiderült, hogy al-dott állapotban van, akkor enyhébben büntették. Az ilyen nőkkel ember-ségesebben bántak Európa-szerte. Németországban pl. a híres CCC.,